

живеят в крайно комплицирани условия, рязко стесняващи възможностите им за формиране, утвърждаване и умножаване на техните лидери в обществено-политическия и културно-просветен живот. Друг е въпросът, че в немалко случаи техните традиции и порядки на живот, равнището на културния им хоризонт, навиците им за обществена, трудова и друга изява също са влияели и продължават да влияят на възможностите им за социална изява и развитие изобщо, и конкретно в сферата на обществено-политическия и културно-просветен живот.

Както е известно от етнопсихологическата литература, за формирането на съответно чувство за чест и достойнство, за личностното и групово етническо самочувствие от голямо значение са: характерът на съществуването на етническата общност, наличието или отсъствието на държавност в нейната историческа реализация, богатството или бедността на културните традиции и достижения сред нея и пр. Не е без значение и това, дали съответната общност е дала и дава видни представители - борци за социални правдини и национално освобождение, за духовен просперитет, за интегритета на съответната общност около значими цели и идеали, особено пък такива, които имат общонароден и общочовешки характер.

Историческите перипетии, надежди и крушения, съдбовните обрати в историята на циганите (изобщо по света и конкретно в нашата страна), отсъствието на държавност в техния живот, незавидното им положение в структурата на социалните отношения и етническите взаимовръзки, традициите на надменно отношение към тях и техните проблеми и дилеми се отразяват дълбоко, трайно и противоречиво върху самочувствието на тези хора. От една страна, историята е заставяла циганите, за да оцелеят, да правят и твърде често, и твърде масово едни или други компромиси, които, макар и да са им носили някакви временни изгоди, като цяло са ги унижавали. От друга страна, самото отношение на някои обществено-политически, етнически, културни и други среди и институции към тях ги е подтиквало към изолация от "другите", към херметизиране в собствените етносреди. В резултат се е утвърждавал и утвърждава един центростремителен ин-